

УДК 657.92

Засадний Б.А.
кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри обліку та аудиту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

КОМПЛЕКСНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

COMPREHENSIVE ASSESSMENT OF THE QUALITY OF ACCOUNTING INFORMATION

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто методику комплексного оцінювання якості облікової інформації для використання внутрішніми та зовнішніми користувачами в процесі прийняття управлінських рішень. Визначено сутність поняття «якість облікової інформації». Виділено основні характеристики та фактори, які впливають на якість облікової інформації. Запропоновано вдосконалений метод експертного оцінювання впливу окремих факторів на якість облікової інформації. Визначено наслідки використання неякісної облікової інформації та запропоновано шляхи підвищення якості облікової інформації.

Ключові слова: бухгалтерський облік, облікова інформація, якісні характеристики облікової інформації, якість облікової інформації, оцінка якості облікової інформації.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена методика комплексного оценивания качества учетной информации для использования внутренними и внешними пользователями в процессе принятия управленческих решений. Дано определение понятию «качество учетной информации». Выделены основные характеристики и факторы, влияющие на качество учетной информации. Предложен усовершенствованный метод экспертного оценивания влияния отдельных факторов на качество учетной информации. Определены последствия использования некачественной учетной информации и предложены пути повышения качества учетной информации.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, учетная информация, качественные характеристики учетной информации, качество учетной информации, оценка качества учетной информации.

ANNOTATION

In article the technique of complex estimation of quality of accounting information for use by internal and external users in making management decisions. Define the concept of «quality of accounting information». Main characteristics and factors influencing the quality of accounting information. Proposed an improved method of expert estimation of the influence of individual factors on the quality of accounting information. Identified the implications of poor accounting information and suggested ways of improving the quality of accounting information.

Keywords: accounting, accounting information, qualitative characteristics of accounting information, the quality of accounting information, accounting information quality assessment.

Постановка проблеми. У процесі прийняття управлінських рішень першочергову роль відіграє наявність інформації. Попередні дослідження підтвердили твердження, що облікова інформація є основним складником для прийняття управлінських рішень. Проте існує залежність між якістю облікової інформації та ефективністю управлінських рішень: чим вища якість облікової інформації, тим вища ймовірність прийняття ефективних управлінських рішень.

Облікова інформація є специфічним продуктом (товаром) системи бухгалтерського обліку на підприємстві. Отже, як і будь який товар, облікова інформація має бути відповідної якості для задоволення потреб користувачів. Зважаючи на це, важливими завданнями, що потребують наукового вирішення є визначення, що таке якість облікової інформації і як її оцінювати, які краще застосовувати методи для встановлення кількісних та якісних показників оцінювання якості облікової інформації, які фактори впливають на якість облікової інформації. Важливість оцінки якості облікової інформації для прийняття управлінських рішень та необхідність вдосконалення методики її визначення в сучасних умовах господарювання визначають актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження та розроблення методик оцінювання якості облікової інформації зображені в наукових працях Ф.Ф. Бутинця, М.І. Бондаря, Н.Ю. Ершової, О.В. Будько, Т.Ф. Плахтій, Г.М. Лучик, Є.С. Соколової, С.А. Кузнецової.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні відсутній єдиний підхід до методології комплексного оцінювання якості облікової інформації, не визначено основних складників такого оцінювання. У науковій літературі дискусійним залишається питання визначення поняття «якість облікової інформації», спостерігається неузгодженість щодо вибору методів оцінювання та класифікації факторів, які впливають на якість облікової інформації. Вирішення цих завдань у подальших наукових дослідженнях дасть можливість удосконалити методику оцінювання якості та підвищити корисність облікової інформації для прийняття ефективних управлінських рішень.

Мета статті – розглянути методику комплексного оцінювання якості облікової інформації, визначити основні характеристики і фактори, які впливають на якість облікової інформації, та наслідки використання неякісної облікової інформації, запропонувати шляхи підвищення якості облікової інформації.

Викладення основного матеріалу дослідження. Для досягнення мети дослідження насамперед необхідно визначити сутність поняття «якість облікової інформації».

Категорія «якість» – це філософське поняття, одна з 10 категорій, на які Аристотель поділив усі реальні предмети, вказавши, що якість – це побічна обставина, за допомогою якої предмет набуває якогось типу чи виду; побічна обставина, що вказує, яким є предмет (його змістовні якості та форми) і для чого використовується; побічна обставина, яка є зовнішньою оцінювальною формою [1, с. 767].

Згідно зі стандартом ISO 9000-2001 «Управління якістю і забезпечення якості», якість – це сукупність характеристик об'єкта, які зображають її спроможність задовольняти наявні потреби й потреби, які передбачаються [2].

В економічній літературі поняття «якість» найчастіше застосовується відносно товару (робіт, послуг) та визначається як рівень відповідності виробу встановленим стандартам і технічним умовам, що дають змогу задовольнити потреби в конкретних умовах споживання тієї сукупності властивостей, що явно виражені або потенційно закладені в товар (роботу, послугу). Як економічна категорія, якість продукції належить до найважливіших понять економічної науки, яка зображає важливі сторони економічних явищ та процесів.

Облікова інформація як специфічний продукт системи бухгалтерського обліку на підприємстві повинна теж мати відповідну якість, яка забезпечуватиме прийняття ефективних управлінських рішень. Якісна облікова інформація зумовлює прийняття ефективних управлінських рішень, саме тому бухгалтерський облік як процес генерування цієї інформації повинен вивчати потреби та запити внутрішніх та зовнішніх користувачів з метою їх задоволення.

В українському законодавстві, яким регулюється ведення бухгалтерського обліку та складан-

ня фінансової звітності, поняття «якість облікової інформації» не визначено та не зазначається про необхідність її забезпечення суб'єктами господарювання. У розділі III НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» подано перелік якісних характеристик фінансової звітності та принципи її підготовки [3]. Зокрема, інформація у фінансовій звітності повинна відповідати 4 якісним характеристикам:

- 1) дохідливість;
- 2) доречність;
- 3) вірогідність;
- 4) порівняння.

Коротке пояснення наведених вище характеристик у НП(С)БО 1 є недостатнім для того, щоб зрозуміти, якісна інформація у фінансовій звітності чи ні. Наприклад, дохідливість інформації, що подається у фінансовій звітності полягає в тому, що вона повинна бути дохідлива і зрозуміла користувачам за умови, якщо вони мають достатньо досвіду та зацікавлені у сприйнятті цієї інформації. Якщо користувачі не мають таких знань для того, щоб зрозуміти інформацію фінансової звітності суб'єктів господарювання, то це не означає, що вона неякісна.

Іншим прикладом може бути зміна облікової політики в результаті кардинального переформатування основного виду діяльності підприємства. Унаслідок цього, буде неможливим дотримання якісної характеристики для порівняння фінансової звітності підприємства звітного періоду із попередніми. Проте, знову ж таки, не можна стверджувати, що інформація про фінансову звітність у такому випадку неякісна.

Більш детально визначення сутності якісних характеристик фінансової звітності подано в «Концептуальній основі фінансової звітності», виданою Радою міжнародних стандартів бух-

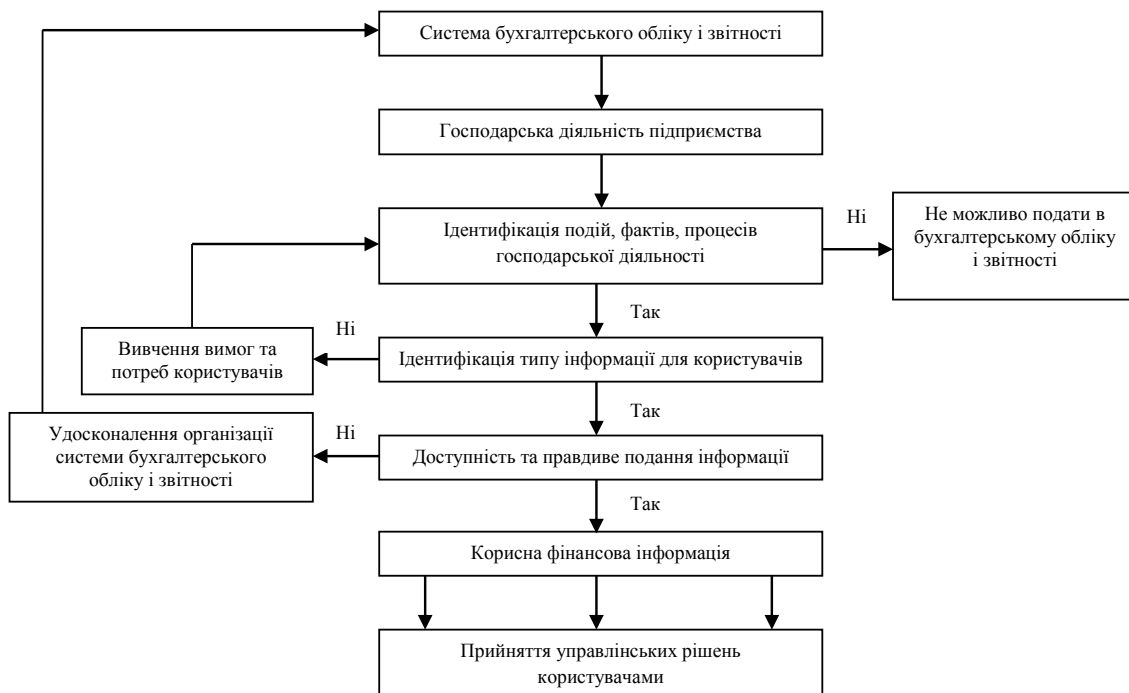

Рис. 1. Алгоритм забезпечення користувачів корисною фінансовою інформацією

галтерського обліку у вересні 2010 р. [4]. Зокрема, в розділі III «Концептуальній основі фінансової звітності» визначено такі якісні характеристики фінансової інформації¹:

- 1) доречність;
- 2) правдиве подання;
- 3) важливість;
- 4) порівняння;
- 5) можливість перевірки;
- 6) своєчасність;
- 7) зрозумілість.

Так зазначені вище якісні характеристики визначають тип інформації, що є найбільш корисною для зовнішніх та внутрішніх користувачів для прийняття рішень. Для того, щоб фінансова інформація була корисною, вона повинна бути доречною та правдиво зображати економічні явища та процеси. Таким чином, основоположними якісними характеристиками фінансової інформації є доречність та правдиве подання. Ні правдиве подання недоречного явища чи процесу, ні неправдиве подання доречного явища чи процесу не допоможуть користувачам прийняти ефективні управлінські рішення.

Процес застосування основних якісних характеристик для надання корисної фінансової інформації користувачам можна зобразити таким алгоритмом дій (див. рис. 1).

Забезпечення користувачів корисною фінансовою інформацією необхідно розпочинати з ідентифікації окремих подій, фактів і процесів господарської діяльності. Якщо таку ідентифікацію здійснити неможливо, відповідні події, факти та процеси не можуть бути зображені в бухгалтерському обліку і звітності. Наступним кроком повинно бути визначення типу інформації про події, факти та процеси, яка буде найдоречнішою для користувачів. Для зовнішніх користувачів інформація у фінансовій звітності формується та подається на основі базових принципів, які затверджені в законодавчо-нормативних актах. Тому врахування особливих вимог та потреб зовнішніх користувачів не передбачено загальними вимогами до підготовки фінансової звітності.

Інша ситуація відбувається із поданням інформації внутрішнім користувачам, особливо управлінському персоналу підприємства. Оскільки внутрішньогосподарська (управлінська) звітність є нерегламентованою, під час її формування необхідно досліджувати потреби та задовольняти вимоги внутрішніх користувачів з метою забезпечення доречності фінансової інформації.

Після ідентифікації типу інформації для користувачів необхідно визначити, чи доступна така інформація та чи можна її правдиво подати. Якщо так, тоді процес надання корисної інформації користувачам із забезпеченням якісних характеристик закінчується. Якщо не має досту-

пу та правдивого подання фінансової інформації, необхідно переглянути підходи до організації системи бухгалтерського обліку і звітності.

Інші якісні характеристики, такі як суттєвість, порівняння, можливість перевірки, вчасність та зрозумілість збільшують корисність інформації, яка є доречною та правдиво поданою.

Рівень якості облікової інформації визначається відповідністю якісним характеристикам. З позиції користувача, чим більший кількості якісних характеристик відповідає облікова інформація, тим вищий рівень її якості. Проте визначальним фактором, що характеризує якість облікової інформації, є її корисність для прийняття управлінських рішень (див. рис. 2).

На нашу думку, якість облікової інформації – це сукупність якісних характеристик, притаманних обліковій інформації, які визначають її корисність для прийняття управлінських рішень зовнішніми та внутрішніми користувачами.

Якість облікової інформації розкривається через сукупність якісних характеристик, які зображають рівень корисності та придатності такої інформації для використання користувачами.

На забезпечення відповідності облікової інформації якісним характеристикам мають вплив певні фактори, які також необхідно враховувати під час оцінювання якості облікової інформації.

На думку Н. Єршової, фактори, які впливають на якість облікової інформації, треба поділяти на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх факторів належать засоби, що використовуються для обробки первинних даних, організаційно-правова форма підприємства, інформаційні технології, кваліфікація працівників, розуміння керівництвом важливості облікової системи на підприємстві, внутрішнє середовище бізнесу. До зовнішніх факторів – рівень соціального та технічного розвитку суспільства, міжнародна інтеграція та зростання ринку цінних паперів, стан системи бухгалтерського та податкового обліку, облікові традиції, корумпованість суспільства [5, с. 371].

Ми погоджуємося з думкою Н. Єршової. Проте деякі із визначених факторів мають надто опосередкований вплив на якість облікової інформації (організаційно-правова форма підприємства, рівень соціального та технічного розвитку суспільства, міжнародна інтеграція).

Разом із визначенням якісних показників оцінювання облікової інформації деякі науковці, зокрема О. Будько [6], Т. Плахтій [7] та О. Соколова [8], пропонують використовувати також і кількісні показники для визначення якості облікової інформації.

Так, О. Соколова зазначає, щоб забезпечити якість облікової інформації та її зростання необхідно використовувати кількісну та якісну її оцінку. При цьому оцінювання якості облікової інформації розглядається як процес встановлення досягнення системою облікових показників заданого рівня критеріїв [8].

¹ Термін «фінансова інформація» у Концептуальній основі вживається для означення інформації, що подається у фінансовій звітності суб'єктів господарювання.

За допомогою кількісних показників можна лише визначити оцінку якості облікової інформації, однак не можливо визначити фактори, які впливають на рівень якості облікової інформації. У разі низької якості облікової інформації необхідно звертати увагу на фактори та визначати їх вплив на рівень якості.

Саме тому в сучасних умовах ведення обліку і складання звітності доцільним є застосування методу експертного оцінення впливу окремих факторів на якість облікової інформації. Сутність цього методу полягає у здійсненні експертних оцінок, що базуються на професійному судженні висококваліфікованих спеціалістів у сфері бухгалтерського обліку, контролі та аудиту для визначення окремих факторів, які найбільше впливають на якість облікової інформації. Перевагами цього методу є швидкість отримання результатів і можливість їх оцінення без кількісних показників.

У разі використання методу експертних оцінок для визначення якості облікової інформації виділяють окремі фактори впливу. Від правильності й доцільності їх визначення залежить об'єктивність оцінення якості облікової інформації.

На нашу думку, основними факторами, які впливають на якість облікової інформації, є:

- дотримання вимог законодавства в процесі ведення обліку та під час складання звітності (НП(С)БО, МСФЗ, закони, кодекси, інструкції, методичні рекомендації тощо);
- формування облікової політики та її дотримання в процесі ведення бухгалтерського обліку з урахуванням специфіки та виду діяльності підприємства;
- використання програмного забезпечення в системі бухгалтерського обліку і звітності;
- наявність системи внутрішньогосподарського контролю за процесом формування облікової інформації;
- рівень кваліфікації працівників бухгалтерських та служб підприємства, що здійснюють контроль;
- зацікавленість керівництва та персоналу компанії надавати якісну облікову інформацію.

Результати оцінювання якості облікової інформації ґрунтуються на використанні лінійної

функції, яка залежить від факторних показників. У нашому дослідженні результативним показником є якість облікової інформації, факторні показники – вищезазначені окремі елементи, що впливають на якість облікової інформації:

$$Q = L + O + C + P + S + I, \quad (1)$$

де Q – якість облікової інформації;

L – рівень виконання вимог законодавчо-нормативної бази;

O – рівень дотримання облікової політики;

C – рівень системи внутрішнього контролю;

P – рівень використання програмного забезпечення;

S – рівень кваліфікації працівників бухгалтерської служби та служби, що здійснюють контроль;

I – рівень зацікавленості керівництва та персоналу в наданні якісної облікової інформації.

У разі використання методу експертного оцінювання кожного окремого фактора пропонуємо використовувати десятибальну шкалу, де 1 – найнижчий рівень, 10 – найвищий рівень.

Оскільки кожний фактор у визначенні якості облікової інформації може мати різний вплив, то необхідно встановити значущість цього фактора. На нашу думку, найбільше на якість облікової інформації будуть впливати такі фактори, як рівень виконання вимог законодавчо-нормативної бази, рівень дотримання облікової політики та рівень системи внутрішнього контролю. Для кожного із цих факторів треба встановити інтенсивність 0,2. Коефіцієнт 0,15 можна присвоїти таким факторам, як рівень використання програмного забезпечення та рівень кваліфікації працівників бухгалтерських та контролюючих служб підприємства, найменший коефіцієнт (0,1) визначений у зацікавленості керівництва та персоналу в наданні якісної облікової інформації.

Зважаючи на ці коефіцієнти, рівень якості облікової інформації буде визначатися так:

$$Q = 0,2L + 0,2O + 0,2C + 0,15P + 0,15S + 0,1I. \quad (2)$$

Загальний рівень якості облікової інформації можна оцінювати за такою шкалою оцінок, яка зображена в табл. 1.

Також необхідно виділити недоліки методу експертного оцінювання, до якого треба відне-

Рис. 2. Визначення впливу якісних характеристик на корисність облікової інформації

сти високий рівень суб'єктивізму під час визначення факторів впливу та їх оцінки, можливі відхилення експертизи та значні витрати у разі залучення зовнішніх експертів.

Таблиця 1
Шкала оцінювання рівня якості
облікової інформації

Шкала оцінювання, бали	Рівень якості облікової інформації
1–2	мінімальний
3–4	низький
5–6	середній
7–8	вище середнього
9–10	високий

Джерело: авторська розробка

На нашу думку, наслідками низької якості облікової інформації є:

- низька ефективність прийнятих управлінських рішень;
- високий рівень «тіньової» економіки;
- заниження рівня доходів й ухилення від сплати податків і платежів до бюджету;
- неточність макроекономічних показників, які визначають рівень розвитку економіки країни та добробуту населення;
- відсутність притоку іноземних інвестицій в економіку країни;
- високий рівень корупції;
- зниження довіри до професії бухгалтера та нехтування значенням і роллю системи бухгалтерського обліку і звітності в управлінні підприємницькою діяльністю.

Далі визначимо шляхи підвищення якості облікової інформації, зокрема:

- дотримання базових принципів бухгалтерського обліку, визначених НП(С)БО та «Концептуальною основою МСФЗ» під час зображення інформації про господарську діяльність в системі бухгалтерського обліку та звітності підприємств;
- створення сприятливих умов з боку керівництва підприємств для ефективної організації системи бухгалтерського обліку і звітності;
- організація системи внутрішньогосподарського контролю за процесом формування та подання облікової інформації у звітності підприємств;
- здійснення заходів щодо підвищення кваліфікації працівників бухгалтерських служб, зокрема, набуття практичних навичок ведення бухгалтерського обліку та складання звітності відповідно до МСФЗ;
- посилення адміністративної та кримінальної відповідальності за подання неправдивої облікової інформації в податковій та фінансовій звітності;

– скорочення кількості форм податкової та статистичної звітності, які зобов'язані подавати суб'єкти господарювання, та спрощення порядку їх заповнення.

Висновки. Оцінювання якості облікової інформації вимагає особливої уваги, оскільки низький її рівень негативно впливає не лише на прийняття управлінських рішень на мікрорівні, а й на макроекономічні процеси розвитку економіки країни в цілому. Надання користувачам якісної облікової інформації сприятиме підвищенню ролі та значення бухгалтерського обліку і звітності в системі управління підприємством, а також престижу професії бухгалтера.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Філософський словник / за ред. В. Шинкарука. – 2-ге вид. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
2. Система управління якістю. Основні положення та словник термінів: стандарт ДСТУ ISO 9000-2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dbn.at.ua/_ld/11/1128_432_iso9000-1-.pdf.
3. Загальні вимоги до фінансової звітності: НП(С)БО 1, затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 7 лютого 2003 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
4. Концептуальна основа фінансової звітності, прийнята РМСБО у вересні 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_009.
5. Єршова Н. Якість облікової інформації: методичний підхід до оцінювання / Н. Єршова // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 8 (158). – С. 368–374.
6. Будько О. Методи оцінки якості облікової інформації / О. Будько // Економіка та держава. – 2014. – № 3. – С. 54–57.
7. Плахтій Т. Необхідність проведення наукових досліджень, спрямованих на підвищення якості облікової інформації / Т. Плахтій // Вісник Житомирського національного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2015. – № 3 (73). – С. 33–37.
8. Соколова Е. Теоретические основы методики формирования системы показателей для оценки качества бухгалтерской (финансовой) информации / Е. Соколова // Известия Тульского университета. – 2009. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article>.
9. Лучик Г. Характеристика критеріїв обліково-економічної інформації у забезпеченні якісної інформаційної бази для управління / Г. Лучик // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 7. – С. 834–839.
10. Бондар М. Бухгалтерський облік як інформаційна підсистема системи управління / М. Бондар // Вісник НУ «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2012. – № 721. – С. 50–53.
11. Гуцаленко Л. Поліпшення якості та прогнозованості облікової інформації для забезпечення прибутковості підприємства / Л. Гуцаленко // Економіка АПК: міжнародний науково-виробничий журнал. – 2010. – № 7. – С. 67–71.